

vagy hogy hogyan kell „megszelídíteni” a kisgyermek körül folyton felboruló tárgyakat: „Nagymam még tudta, mit mivel kell.” A nagymama tulajdonképpen a narrátor által boszorkányságnak feltüntetett tulajdonságok leple alatt tudatosan irányítja az eseményeket a közösség érdekében. Az elbeszélő által a cselekmény köré vont mitizálás tehát ugyanolyan leplező mechanizmus, mint a nyelvi játék, másrészt pedig világtérlemező forgatókönyv. Egyrészt azok vetítik rá a mitikus fátyalt az események meg- és elértése végett, akik a népi hiedelemmel erősebb kapcsolatban állhatnak („Mégis innen vette kezdetét a mendemonda, hogy nagymamám valamiképpen megígérte Jurcsákot, s úgy általában természetfölötti hatással bír némely eseményekre”). Másrészt pedig a legkézenfekvőbb mítoszteremtő figura minden időben és itt is a narrátor mint kisgyermek, aki számára a tárgyak önálló életet élnek, a zöld hokedli világfaként viszonyítási pontot jelent, a feliratos falvédők pedig a bölcsesség kézfel fogható/látható bizonyítékai.

Ibsen *Peer Gyntje* óta a világirodalom egyik gyakori kérdése: „Hú! mennyi burok van itt, töméntelen! / De hát a magját meg... sohasem lelem?” Ennek továbbgondolásként merülhet fel bennünk a héjak hántása során a mi kérdésünk: mi a tétje a hagymá-

zásnak? Van-e tétje egyáltalán a szórakoztatáson, kifigurázáson kívül? Anélkül hogy Molnár kötetét valamilyen didaktikus üzenethordozó-funkcióval ruháznánk fel, kiolvashatunk belőle egynéhány lelki falvédőre hímezhető gondolatot. Elsősorban a figurázás felülemelkedést jelenthet, ami a tekintélyek, konvenciók, a hatalom önbizalmának a megingatását vonhatja maga után: „Ne mán legyen olyan kedélyes a nép. Az ilyesmitől talál az az érzése támadni a szervnek, hogy rajta vidulnak.” (*Béla kéze kerítése*) Másodszor az időn való felülrekedés lehetősége is benne rejlik a nevetésben: ki lehet tölteni az ürességét a mondás-mesélés által, de alkalmat ad arra is, hogy kitekintsünk saját dimenzióinkból („Ha ügyesek voltunk, ép és szép rétegekre esik szét, s körkörösén kibomolva feltárul a múlt.”). Harmadszor pedig szinte észrevétlenül csatolódik hozzá a *Történet Bolond Lináról...* című novella végéhez a(z) (ön)megszólítás: „Serkenjenek immár tettere a belefásultak.” De talán mindezek mellett a legfontosabb mégis az, hogy a kötetzáró novellában (*Mese a koalackóról*) szereplő, kőrifáról leszálló gondolatolvasó koalackóhoz hasonlóan a könyvet letelve az olvasó úgy érezze, „érdekes benyomásokra tett szert”.

Codău Annamária

IDENTIFIKÁCIÓ, EMLÉKEZÉS

Előzetes kérdések. Rohonyi Zoltán emlékkönyv

■ A pécsi Kronosz Kiadónál 2014-ben jelent meg az *Előzetes kérdések. Rohonyi Zoltán emlékkönyv* című tanulmánygyűjtemény. A kiadvány születésnapjára ajándéknak készült; Rohonyi Zoltán 2013-ban lett volna 70 éves. A könyvbe írt szövegek tehát ajándék szövegek, melyeket a szerzők saját kutatási területükről hoztak. Igen fájdalmas a tény, hogy a könyv ilyen tekintetben nem érte el célját... Ebben az egyedülálló helyzetben az íráskor a kutatói pálya „keretrendszerével” folytatnak párbeszédet, rekontextualizálják az életmű összefüggéseit. A cím Rohonyi *A romantikus korszakküszöb* című könyvében használt jellegzetes kifejezését idézi. A szerzők a Klasszikus Irodalomtörténeti és Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszéken oktató, illetve a tanszékhez kötő-

dó kollégák. A szerkesztésben a tanulmányok időrendiség szerint rendeződnek el, Jacobus Piso elégiájának és a *Verhovina madarainak* interpretációja fogja közre a tartalmat, összesen 14 tanulmányt.

Az írások gondolatmenetében, motívumrendszerében több, Rohonyi életművére utaló szemponttal találkozhatunk. A szövegeket olvasva azonban óhatatlanul azon részletek iránt válunk leginkább fogékonnyá, melyek e pálya lényeges s esetleg eddig kevésbé reflektált tényezőjére világítanak rá. Rohonyi hiányából adódóan a tudományos pálya áttekintése, valamint az ezt közvetetten értelmező szövegek szempontrendszere szükségszerűen az emlékezés gesztusával fonódik össze. Erre utal az *Előszóban* Milbacher Róbert is, mikor azt írja:

„Az egyetlen dolog, ami összefűzi az írókat, az Rohonyi Zoltán személye, illetőleg, sajnos, már csak az emléke.”

Az olvasó számára ennek az összekapcsolódásnak s ennek a „funkcióváltásnak” a lehetőségét már a magyarországi és erdélyi folyóiratokban megjelenő alkalmi írások megteremtették. Érdekes egymástól nem elkülönítve, inkább egységben vizsgálni ezeket a szövegeket, mivel a kortársai, kollégái, diákjai által készített emlékiratok olvasása során is olyan „előzetes kérdések” fogalmazódhatnak meg bennünk, melyekre válaszlehetőségeket kínál a kiadvány. Takáts József irodalomtörténész például a *Jelenkor* folyóirat 2013/4-es számában ír a Rohonyi Zoltán által képviselt szellemiségről, tudományos pályájáról. Noha elsősorban Rohonyi Zoltán tudomány iránti elköteleződését emeli ki, olyan szempontokat is érint, melyek árnyalják és kiegészítik a szellemi örökség befogadástörténetét. Persze a feljegyzések elsősorban azok számára lehetnek relevánsak, akik ismerték Rohonyi Zoltánt. Az írás Rohonyi legfőbb, talán legszembevetőbb érényeit emeli ki: „szigorú, ritkán enyhülő tekintetét”, komolyságát, tartását – ami műveire, tudományos pályafutásának egészére is jellemző volt. Takáts áttelepülés előtti és utáni korszakra osztja e munkásságot. Meglátása szerint Rohonyi idegen maradt a várostól, Pécs elsősorban „szellemi otthon” volt számára. Választott közege, a pécsi műhely országosan elismert központtá vált, tanítványai az irodalomtörténet kiemelkedő képviselői lettek.

A fentiek alapján talán a legfontosabb adománya az *Előzetes kérdések* kötetnek maga a Rohonyi Zoltán-tanulmány, *Visszapillantó tükör. A tudományos pálya összefoglalása*, melyben maga is összegzi tudományos pályáját; az összegzés saját léttapasztalataival egészül ki. A szöveg még 1996-ban íródott a szerző habilitációs pályázatához. A műfaját tekintve szellemi önéletrajz Tóth Orsolya gondozásában lát napvilágot. A szövegben a kutatói pályája elemzése során személyes érintettségére, indíttatásaira, illetve további kutatói terveire is kitér. Újszerű ez az írás Rohonyi Zoltán pályaképében, hiszen személyes hangvételi esszéi még Kolozsváron, az *Utunkban* jelentek meg, s a későbbiekben műveiből fokozatosan kiszorult ez a beszédmód.

Rohonyi Zoltán köztudottan nem volt szubjektív szerző. Idézett életrajzát viszont az önszemlélet, az életút áttekintése szervezi. Megtudjuk, hogy Kolozsváron, a szülővá-

rosában folytatott tanulmányai, majd oktatómunkája szempontjából jelentős, de ugyanakkor mennyire nehéz is volt számára az áttelepülés előtti korszak, amit főként a „magyar tudományossághoz” viszonyított megkésettéssel magyaráz. E megkésettéssel Rohonyi egyrészt a tájékozódás hiányával, pontosabban ennek ellehetetlenítésével indokolja. Ehhez a szemponthoz igazodik Takáts József fentiekben idézett tanulmánya, melyben az egzisztenciális ellehetetlenítés külső szemlélőjeként emlékezik vissza a Rohonyi Zoltánnal való megismerkedésre. Rohonyit Takáts még Kolozsvárról ismerte, „az ottani legnehezebb évekből; szegénységre, fületlen szobákra, félelemre emlékszem akkori erdélyi utazásaimra visszagondolva”.¹

Rohonyi munkásságának, hagyatékának Kolozsváron is rendeltetése van. Kettősított kutatói pályája otthon is hagyott tanítványokat: „sok egykori hallgatónk került azóta fontos szerephez az erdélyi kulturális életben, az áttelepültek közül pedig többen is egyetemi oktatók” – írja.² Kutatói pályája Kolozsváron indult, doktori disszertációja a romantika kezdeteire alapozott vizsgálódásból állt össze. Szellemi vállalkozásai már az idézett korszakban figyelemfelkeltők voltak. Az *Utunk*, *A Hét* s a *Korunk* folyóiratokban publikált, klasszikus magyar irodalommal kapcsolatos népszerűsítő jellegű írások szerzője, a hetvenes évek elejétől pedig román nyelvű előadásokat készített a magyar irodalom aktuális kérdéseiről. Átvéve 1972-ben az irodalomelmélet oktatását, az előadásokra készített jegyzetekből, kutatásokból 2014-ben könyvt jelent meg *Per activam resistentiam* címmel.

Rohonyi a rendszerváltáskor költözött Magyarországra. A *Visszapillantó tükör*-ből megtudjuk, hogy az egyre nagyobb oktatói terhelést nehezen élte meg, kevesebb publikáció látott napvilágot, egyféle szerepelbizonytalanodást érzékelt. Ezért is döntött Pécs mellett, ahol a későbbiekben a tudomány feltétlen elkötelezettjeként létezhetett. Az „identitáspozíció megszilárdulását”³ (1992) követő időszak saját értékelésében is termékeny korszak. A kitekintésben a romantikakutatások kontinuitásának lehetőségét a folyamatos tudományos párbeszéd fel-tételéhez köti.

Ennek a párbeszédnek a lehetőségét az első tematikus egység több szövege is megeremti. Takáts József *Irodalomtörténet urbanisztikával. Vitkovits és Berzsényi epistolái faluról és városról* című tanulmányában saját kutatási területe felől közelít

Rohonyi kutatásainak centrumához. A város interpretációinak feltérképezését követően az idézett szerzők episztoláit elemezve hoz működésbe két Rohonyi-idézetet a 19. század eleji költészet filozofikusságával kapcsolatban. Ennek mentén beszél az episztola megítéléséről, jelentőségéről Berzsenyi költészetében, ami morálfilozófiai alapvetések műfajaként értelmeződik.

Ehhez a témakörhöz igazodik S. Laczkó András tanulmánya: Berzsenyi Dániel *Magányosságának „vendégzövegét”*, Matthiesson *Der Genferse* című verséből vett utolsó két sort elemzi, Berzsenyi versét „a német költemény egy szöveghelye elmélyítéseként”⁴ olvassa. Hasonló tükröződést figyelhetünk meg Borbély Szilárd *A Fanni hagyományai fikciókritikai olvasása* című tanulmányában, ahol Rohonyi radikális kérdéseire, a feltárt összefüggésekre, valamint a rekanonizációs eljárásokban elért eredményeire hivatkozva hajtja végre a kultuskritikai és filológiai olvasást. Kucserka Zsófia *Jókai tengerszemei: a táj szerepe a karakterképzésben* című szövege pedig erdélyi tájat elemez; többek közt a Szent Anna-tó vidékének irodalmi megjelenítésére összpontosít. A tér karakterépítő funkcióinak, lehetőségeinek, valamint a tengerszem motívum jelentésrétegeinek vizsgálata során a táj „emlékezeti helyként” funkcionálhat. Innovatív Balázs-Hajdu Péter Madách–Rimay-kódelexben található tizenöt szerelmes vers szerzőségével kapcsolatos tanulmánya, mivel a Rimay János és Madách Gáspár melletti/elleni érveket vizsgálva mutat rá ezek gondolati pontatlanságára. Nagy Imre Katona József *Ziska* című drámájának nyelvi világát elemzi, Merényi Annamária pedig Katona József korai drámáihoz társít filológiai kiegészítéseket, észrevételeket. Ezt a tematikus egységet Sebők Orsolya *A hazai verses regény műfaj* kialakulásáról című tanulmánya zárja.

A modern irodalmi szövegekkel foglalkozó részt Bene Adrián narratológiai témájú írása, *Zola mise en abyme-jei* című tanulmány vezeti be. Zola szövegeinek újraolvasása során Bene Adriánt is egyfajta rekanonizációs célkitűzés vezényeli. A Zola-művek hatástörténetét elemezve a recepció politikától sem mentes voltára mutat rá, a művekhez mint (újra)értelmezésre váró szövegkorpuszokhoz közelít. A kortárs narratológiai elméletekben tájékozott szerző az interpretáció újfajta lehetőségeit a metalepszis és a *mise en abyme* vizsgálatában látja. A fogalmak körül kialakult elméleti diskurzus rövid áttekintését köve-

tően magára a műértelmezésre figyel. A tanulmány az újfajta olvasási stratégiák nyújtotta lehetőségek szempontjából kulcsfontosságú.

Megérteni a holokausztagadás működés módját – ez Kisantal Tamás *Ami történt, megtörtént* című tanulmányának célkitűzése. A történelmi tények tagadásának „jelenségét” vizsgálva elemzi a holokausztagadást életben tartó mechanizmusokat, a tagadók retorikai eszközeit, bizonyítéktípusait. Kisantal Tamás saját felelősségünkkel szembeesít, az áltudományos diskurzus és intézményen-kívülség jelenségének és mechanizmusának mélyebb megismerésére ösztönöz.

Széleskörűen elemzi az esszé műfajelméletét, gondolati megalapozását Szántó F. István *Esszé, esszéizmus, kultúra. Adalékok az esszéműfaj tipológiájához* című tanulmánya. Elsősorban a műfajelmélettel kapcsolatos hiányosságokra tér ki: nincsenek meg a műfaji alapelvek, az esszé megítélése napjainkban is változó, ezért javaslata alapján az irodalom helyett/mellett a kultúraelméleti diskurzus vizsgálatára kellene a kutatásoknak fókuszálniuk. Mihail Epstejn írására irányítja a figyelmünket, tanulmányának módszertani javaslatait, egvediségét emeli ki. Epstejn esszéelmélete műfaji újraalapozás, amelyhez az etimológiai vizsgálódás, kiegészítés is fontos adalék. Szántó F. István az esszé és a mítosz közötti párhuzamok, illetve a poétikai hasonlóságok felfedése miatt tartja kulcsszerepűnek Epstejn kutatásait.

A tanulmánykötet utolsó szövege Thomka Beáta *Verhovina groteszk bölcsessége* című írása, mely Bodor Ádám regényét elemzi, aki maga is az *Utunkban* publikált. Thomka Beáta tanulmánya viszonylagossá teszi a Bodor-próza „klasszikus” megközelítési szempontjait, az interpretáció lehetőségeit, így például a zártságképzetét, a szociológia és ontológia, szövegkapcsolatok vs. sajátos regénypoétika és világszemlélet közötti kettősséget, így „módosul ezen összefüggések tényleges jelentősége”.⁵

Ismertetőmet Jankovits László elemzésével zárnam, aki Jacobus Piso százsoros elégiáját elemzi. A mű az Úr szenvedéséről és keresztjéről szól, ez az egyetlen olyan fennmaradt Piso-vers, ami ebben a témában keletkezett. A mű az epitáfium konvencióit követi, s talán ezért is illik ide az idézet: „Vándor, ki szapora lábball sietsz utadon, kérlek, lassíts lépteden: kis időbe kerül, amit kérek: könyörgöm, míg elhaladsz: legyen neked könnyű a föld.”⁶

Pál-Lukács Zsófia

■ JEGYZETEK

1. Takáts József: *Rohonyi Zoltán*. Jelenkor 2013/4. <http://www.jelenkor.net/archivum/cikk/2704/rohonyi-zoltan>
2. Milbacher Róbert (szerk.): *Előzetes kérdések. Rohonyi Zoltán emlékkönyv*. Kronosz Kiadó, Pécs, 2014. 187.
3. I.m. 189.
4. I.m. 59.
5. I.m. 155.
6. *Római síremlék felirata*. I.m. 18.

A HABSBURG MONARCHIA VONZÁSÁBAN Pál Judit: *A Habsburg Monarchia története, 1526–1848*

■ 2014 végén fontos, a magyar szakirodalomban hiánypótló könyv jelent meg Kolozsvárott: a szerző, Pál Judit a Habsburg Monarchia bő három évszázados, a mohácsi csatától az 1848-as forradalomig ívelő történetét dolgozta fel. Az igényes kiállítású, első pillantásra is vonzó kötet a Mega Könyvkiadó gondozásában készült.

A könyv elsődlegesen egyetemi hallgatók számára íródott (a dőlt és félkövér kiemelések valóban a jegyzetként való használatot segítik), de ennél jóval tágabb érdeklődésre is számot tart. Stílusa és tematikai sokszínűsége révén a laikus érdeklődőknek is érdekes olvasmányt jelent, ugyanakkor a szakma számára is fontos újdonságokat hordoz. Annak ellenére ugyanis, hogy az egykori Monarchia területén kialakult államok történetéről remek szintézisek állnak rendelkezésre, a birodalom egészéről mindeddig nem készült magyar nyelvű összefoglaló. A munka annál is inkább jelentős, mivel „a Monarchia történetének ismerete nélkül nem érthető meg Erdély és a tágabb régió 17–19. századi története sem”. (5.)

Az egész régió történetét meghatározó birodalom bő három évszázados történetét a maga komplexitásában bemutatni komoly vállalkozás. A komplexitás nemcsak a gazdasági, politikai, kulturális tényezők bonyolult összefüggéseiből és az államalakulat területi kiterjedtségéből, hanem elsősorban annak összetettségéből ered. A Monarchia ugyanis – Thomas Winkelbauer szellemes meghatározását idézve – „rendi államok monarchikus uniói alkotta monarchikus unió és különböző tartományokból összeálló államok összetett állama”. (114.)

A Habsburg Monarchia ennek megfelelően egy rendkívül bonyolult rendszerként értelmeződik, amelynek elemei az uralkodó család, az egyes országok és tartományok politikai intézményei, a rendek és az uralkodó közti pillanatnyi erőviszonyok, a társadalmi és gazdasági feltételek, a nemzetközi politika alakulása és a kulturális, ideológiai háttér. A gazdasági, társadalmi fejleményeket és az udvari kultúra jellemzőit külön fejezetek tárgyalják, de ezeket a tényezőket a szerző az eseménytörténeti összefüggésekbe is beilleszti. Az olvasó így különböző metszetekben kap igen összetett és árnyalt képet a Monarchiáról.

A kötet szerkezete, gondolatmenete jól követhető, első látásra is könnyen áttekinthető.

Az első három fejezet bevezető jellegű. Először is a Monarchia földrajzi és közjogi kereteiről, majd a Német-római Birodalom felépítéséről és működéséről kapunk átfogó képet, visszanyúlva egészen a 10. századi kezdetekig. Itt tehát egyfajta „hosszmetszetben” látjuk mindazt, amiről másfajta összefüggésben a könyv további fejezeteiben is szó lesz. Szintén ez az egység, azon belül is a második fejezet mutatja be a Monarchia kialakulását és középkori előtörténetét. Ez a 13. századtól nyomon követhető fejlődés egyszersmind magyarázattal szolgál ennek a kompozit államalakulatnak az eredetére, az újkorban már mindinkább anakronisztikussá váló dinasztikus birodalmi gondolat gyökereire.

A kötet második nagy egysége két szakaszra bontva mutatja be a Monarchia történetét és szerkezeti jellegzetességeit. Az első, a mohácsi csatától Mária Terézia